

XXI аср – глобаллашув асри.

ЖВХТХҚТМОИ ўқитувчиси

О.Бакиров

Бугунги кунда дунёда кузатилаётган уруш-талофатлар, бузғунчилик ва инқилобий ҳаракатлар кўп жиҳатдан ахборот хуружлари таъсирида рўй бермоқда. Янги минг йилликда ахборот қудратли қуролга айланди. Шу боис айрим бузғунчи кучлар ундан ўз манфаати йўлида, ғаразли мақсадларда фойдаланмоқда. Шундай бир шароитда ёшларимиз онги-шуурини глобаллашувнинг турли хил кўринишлари сифатида кириб келаётган мафкуравий ва маънавий хуружлардан асраш, уларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи, миллий ва умуммиллий қадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини болалик давриданок шакллантириш зарур. Кўриниб турибдики, бугунги кунда глобаллашув омили АҚШ каби юксак тараққий қилган мамлакатга хизмат қилаётганлиги Збигнев Бжезинскийдек машҳур сиёсатчи ва социолог томонидан эътироф қилинмоқда ҳамда унинг барча инсонларга хизмат қилиш зарурлиги таъкидланмоқда. Шундай қилиб, иқтисодиётнинг маърифатлашган интеграциялашуви ўзининг моҳиятини ўзгартириб, глобаллашув таъсирида фақат бир томоннинг, яъни юксак тараққий қилган мамлакатлар манфаатларини ифода этувчи омилга айланди, дейишимиз мумкин бўлади. Унинг шиддат билан ривожланиши, бугун инсоният ва жаҳон тараққиётида даражасига кўтарилиши глобаллашувнинг инқилобий моҳиятини ўзида ифода эттиради.

Худди шу маънода америкалик олим Т.Фридманнинг глобаллашувни “совуқ уруш тизимини” алмаштирган янги тизим”, деган фикрига қўшилиш мумкин¹. Глобаллашувнинг ҳозирги даврдаги авж олиши, инсоният ва унинг улуғ қадриятлардан бири бўлган миллатни, миллий маънавиятни барбод қилиш ҳамда уни “оммавий маданият” билан алмаштиришдаги таъсири қудратли амалиёт даражасига кўтарилишини ҳисобга олганимизда олимнинг фикрига қўшилмасликнинг иложи йўқ. У фикр юритаётган “совуқ уруш”ни алмаштирган

¹ Глобалистика международный междисциплинарный энциклопедический словарь. Москва – Санкт-Петербург-Нью-Йорк, 2006. 163-б.

янги тизимнинг моҳияти шундаки, ҳақиқатдан ҳам, инсонлар ҳозирга даврга келиб, икки тизим ўртасида кечган совуқ уруш даврига қараганда янги-янги хавотирлар муҳитида, замонида яшашга мажбур бўлмоқдалар. Бу энди икки тизим ўртасида эмас, балки ғоялар ва мафкуралар ўртасида инсон онги, дунёқараши, қалби учун бўладиган курашни ўзида ифода эттирувчи ягона тизимдир. Ана шу тизимнинг юзага келиши инсоният тараққиётини янги ўзанга йўналтираётган янги инқилобдир.

Энди, бугун фан, техника ва технологияда фойда бўлган ютуқлар, жумладан, замонавий оммавий ахборот воситалари, телевидение, компьютер, Интернет ва уяли телефон кабиларнинг сифати, оммавийлиги ва бошқа жиҳатлари билан XX аср ўрталарида кечган илмий-техник инқилоб ва фан билан таққосласак, улар ўртасида осмон билан ерча фарқ борлигини кўриб турганимизни таъкидлашимиз лозим бўлади. Глобаллашув жараёни ҳақида фикр юритганда, асосан, “интеграциялашув” назарда тутилмоқда. Фикримизча, глобаллашув жараёни ҳақида гап кетганда, биринчи навбатда, уни ҳаракатга келтираётган кучлар ҳисобга олиниши лозим. Глобаллашув ўз-ўзидан кечадиган жараён эмас, у аввало, инсоният ақл заковати билан яратилган кашфиётларнинг замонавий телекоммуникация, Интернет, уяли телефон ва бошқа техника ҳамда технологик воситалар ёрдамида куррайи заминга етказилиши, оммавийлашуви ва ундан бугун инсониятнинг фойдаланиш имкониятининг юзага келганлигини ҳам назарда тутиш керак бўлади. Уларнинг аралашувисиз глобаллашувнинг моҳияти ва қамровини ҳам тушуниб бўлмайди. Шу маънода бугун фан, техника технологияда эришилган ютуқларни ўтган асрда амал қилган илмий-техника инқилоби билан қиёслаганда, унинг глобаллашувининг реал ҳаётда амал қилишида таъминлаётган инсоният тараққиётидаги янги сифат кўрсаткичига эга бўлган тафаккур маҳсули дейиш мумкин. Шундай қилиб, глобаллашувнинг инқилобий моҳияти нафақат дунёнинг ягона сиёсий макон даражасида бирлашуви жараёни, балки уни ҳаракатга келтирувчи воситалар ва омиллар тараққиёти даражаларининг юксаклигида, уларнинг инсоният ҳаёт ритмларини жадаллаштиришдаги қудратида ўз ифодасини топади.

Ўзбекистонлик олимларимиздан бир нечтаси глобаллашув жараёни ҳақида турлича фикрлар билдириб, уни ўзаро талқин қилган. Жумладан, доцент Улуғбек Саидов глобаллашувни жаҳон миқёсидаги интеграциялашув жараёни ва ҳодисалари билан боғлаган ҳолда қараб шундай ёзади: “бизнингча, глобаллашув жаҳон миқёсидаги интеграциялашув жараёни ва ҳодисалари сифатида талқин этилса, унинг янги ҳодиса эмаслиги ҳақидаги фикр асосли туюлади. Дарҳақиқат, ўрта асрлардаги салиб юришлари оқибатида Шарқ ва Ғарб маданиятларининг муайян даражада уйғунлашуви ёки Англиядаги тўқув дасгоҳларининг пайдо бўлиши Ҳиндистондаги миллионлаб тўқувчиларнинг хонавайрон бўлиши олиб келганлиги, Францияда республикачилик ғояларининг пайдо бўлиши Шарқдаги ҳокимиятни заифлаштиргани, масалан, Россияда декабристлар ҳаракатига туртки бўлганлигини тасдиқлайди.

Дунёни манфаат бошқаради, деган гап бор. Шу нуқтаи назардан глобаллашув жараёнларининг асос-моҳиятини ва фойда даромад ташкил этгани капиталистик муносабатларнинг такомиллаштирувисиз тасаввур этиб бўлмайди...”² Келтирилган фикрдан маълум бўладики, муаллиф глобаллашувни маълум тарихий давр билан боғламай, балки уни барча давр учун узлуксиз жараён сифатида қарайди.

Хуллас, “глобаллашув” тушунчаси, унинг бошланиш даври, қамрови ва йўналишлари ҳақида муаллифларнинг фикрлари турлича. Уларнинг биронтасини инкор қилмаган ҳолда, фақат мунозара шаклида фикрларини илгари суришга ҳаракат қиламиз.

Профессор М.Холбеков таъкидлаганидек агар мамалакатлар ўртасида эркин савдонинг амалга ошуви ва унинг натижасида иқтисодиётдаги ўсиш ва унинг бошланиш даврини XIX ва XX аср билан чегаралайдиган бўлсак, глобаллашувни милoddan олдинги IV асрда юнон саркардаси Македониялик Александрнинг бутун Осиёни қурол кучи билан бирлаштирмоқчи бўлган даврни мисол келтирсак бўлади. Профессор А.Қодиров XX асрда компьютер техникаси, робот техникаси, автоматик бошқариш ва бошқа техникавий ҳодисаларнинг пайдо бўлиши билан

² Саидов У. Глобаллашув ва маданиятлараро мулоқот. - Т.: “Академия”, 2008. 7-8-б.

изоҳлайди. Профессор Очилдиев эса XIV-XVII асрлардаги географик кашфиётлар, саноат революцияси изоҳлайди. Хуллас, глобаллашув жараёнларини олимларимиз юқорида таъкидлаб ўтганидек ўз фикр ва мулоҳазаларини турлича талқин қилиб келмоқдалар.

Президентимиз И.А.Каримов таъкидлаганидек, “Бугун биз тез суръатлар билан ўзгариб бораётган, инсоният ҳозирга қадар бошидан кечирган даврлардан тубдан фарқ қиладиган ўта шиддатли ва мураккаб бир замонда яшамокдамиз. Давлат ва сиёсат арбоблари, файласуфлар ва жамиятшунос олимлар, шарҳловчи ва журналистлар бу даврни турлича таърифлаб, ҳар хил номлар билан атамоқда. Кимдир уни юксак технологиялар замони деса, кимдир тафаккур асри, яна биров ялпи ахборотлашув даври сифатида изоҳламоқда”.³

Хулоса қилсак, ёшларимизни замон билан ҳамнафас, юртимизда қолаверса, жаҳонда юз бераётган воқеа ҳодисаларга сергаклик, хушёрлик руҳида тарбиялашимиз жуда муҳим. Бу борада олиб борилаётган барча изланишлар диққат марказимизда туриш керак.

³ И.А.Каримов Юксак маънавият- енгилмас куч -Т.: “Маънавият”, 2008.-110-б